

Strossmayer, Crkva, kultura i politika

Niko IKIĆ, *J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2002., 276 str.

Knjiga, koju večeras predstavljamo,¹ bavi se dakovačkim biskupom Josipom Jurjom Strossmayerom, jednom od najzanimljivijih crkvenih osoba u Europi u drugoj polovici 19. st. Hvaljen i osporavan već za života a poslije smrti još više, otkako se pojavio na javnoj sceni sredinom 19. st., ovaj biskup svoju okolinu nije ostavljao ravnodušnom prema sebi, svojim idejama, svome radu. I danas, skoro 100 godina poslije njegove smrti, stvari stoje slično.

Ova studija o biskupu Strossmayeru, koju je objavila Vrhbosanska katolička teologija kao četvrtu po redu u svojoj biblioteci Radovi, sastavljena je od tri dijela. Prvi dio je "Biografija Josipa Jurja Strossmayera". Drugi dio je posvećen Strossmayerovim područjima djelovanja: politici, njegovu razmišljanju o južnim Slavenima te njegovu radu na crkvenom području a posebice njegovu sudjelovanju na Prvom vatikanskom saboru. A u posljednjem poglavlju opisana su njegova razmišljanja o Crkvi i nastojanja oko crkvenoga jedinstva.

Moja zadaća sastoji se u tome da vam ukratko predstavim prva dva dijela ove knjige dok je treći tema dr. Antuna Čečatke koji se već dugo i sam bavi Strossmayerovom ekleziologijom.

Strossmayer je rođen 4. veljače 1815. u Osijeku kao najmlađi od četvero djece svojih roditelja. Potomak je pradjeda koji

se iz Linza u Austriji početkom 18. st. doselio u Osijek u sastavu carske posade u tamošnjoj tvrđavi. Njegov pradjed, djed i otac imali su Hrvatice za žene a otac mu je govorio samo hrvatski. U Osijeku je završio gimnaziju 1831. god. te se potom upisao u dakovačku bogosloviju. Dvije godine kasnije poslan je da studij nastavi u Pešti gdje 1835. god. doktorira iz filozofije. Na ispitima je bio izvrstan pa je jedan od profesora za njega navodno rekao da će biti "aut primus haereticus saeculi XIX aut prima columna Ecclesiae catholicae". Studij teologije je priveo kraju u srpnju 1837. no, jer nije imao propisanu dob za svećenika, zaređen je tek u veljači 1838. Do kraja rujna radi u kancelariji Ordinarijata u Đakovu a onda do listopada 1840. župni je vikar u Petrovaradinu. Tada dolazi u Đakovo i moli biskupa da ga premjesti jer se nije slagao sa župnikom. No, istoga dana je iz Beča stigao pozitivan odgovor na već raniju biskupovu molbu da Strossmayer bude primljen na dodatni studij iz teologije pa je, umjesto na župu, sada krenuo put Beča. Kroničari bilježe da je biskupu Kukoviću, kad mu je ovaj priopćio da može poći u Beč na studije, Strossmayer kazao "vrlo skromno": "Ja sam Vaš nasljednik." U Beču je u srpnju 1842. promoviran u doktora teologije. Poslije toga vraća se u Đakovo u bogosloviju gdje je bio vicerektor i profesor do 1847. god. kad ga je car imenovao jednim od carskih kapelana i studentskim direktorom u zavodu Augustineum pa se ponovno vratio u Beč.

God. 1849. dakovački biskup Kuković je zbog bolesti tražio da ga se oslobodi službe. Njegovi razlozi su bili uvaženi pa se tražilo nasljednika. Među kandidatima je bio i Strossmayer koji nije skrivao svoje

¹ Ovo je tekst govora koji je održan 22. siječnja 2004. na predavljanju knjige u Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji u Sarajevu.

ambicije da ostvari ono što je prije devet godina rekao Kukoviću o sebi kao njegovu nasljedniku. Tako u kolovozu 1849. svom prijatelju Andriji Brliću piše: "Moje šanse stoje vrlo dobro..." Samo četiri dana kasnije, nakon što je čuo da neki o njemu govore kako nije tolerantan, piše Brliću: "Vi znate, da ne postoji toleraniji čovjek." Nekoliko dana poslije je deprimiran jer izgleda da protukandidat Mojzes ima više izgleda nego on a 31. kolovoza piše da nada kopni dan za danom. Misli da je to zato što se neki boje mudrih i otvorenih ljudi. Na prigovor nekih da je mlad, pita što to znači "mlad". Njemu je 35 godina! Ljut je na Kukovića a ban Jelačić je za njega "nula" zato što još više nisu podržali njegovu kandidaturu i napominje da bi Slavonija puno izgubila ako on ne bi postao dakovački biskup. Ipak, car ga je imenovao biskupom 18. studenoga 1849. no papa Pio IX. ga je potvrdio tek pola godine kasnije, 20. svibnja 1850., o čemu je Strossmayer iz Rima izviješten još cijela tri mjeseca nakon toga, u kolovozu. Za biskupa je zaređen u Beču samo dva tjedna kasnije, 8. rujna 1850. Svoje biskupsko imenovanje smatrao je najvećom dobiti za Hrvatsku i Slavoniju. Za biskupsko geslo uzeo je riječi: "Sve za vjeru i domovinu" ali, s obzirom koliko je čeznuo da bude biskup, ništa mu ne bi lošije pristajalo da je za moto uzeo: "Finalmente!"

U kasnijem životu ovaj je, nekada vrlo uspješan student i profesor, te sjajan propovjednik, postajao sve više čovjek i biskup bez kojega se nije organizirao ni crkveni ni društveni život u Hrvatskoj, pa i šire. Prije svega, pokazao se kao uspješan poslovan čovjek te je ekonomski vrlo osnažio svoju biskupiju. Zahvaljujući tomu te njegovim umjetničkim i intelektualnim sklonostima, dao je sagraditi katedrale u Đakovu i Osijeku i više drugih crkava koje

su uredene po visokim umjetničkim kriterijima. Sudjelovao je 1866. god., više nego drugi, kod utemeljenja Akademije znanosti te 1874. god. kod obnove Sveučilišta a njemu se duguje zahvalnost i za utemeljenje Umjetničke galerije 1884. god. Sve u Zagrebu, naravno! Osobno je poznavao i pomagao mnogim umjetnicima, piscima, teolozima, časopisima. U životu je primio čak 93 priznanja od državnih i crkvenih ustanova iz 11 zemalja među kojima je npr. i Čile.

Strossmayer je, dakle, djelovao u drugoj polovici 19. st. Bilo je to vrijeme opće kulturne i političke ugroze hrvatskog naroda, odnosno razdoblje kad su narod, razdijeljen između različitih stranih država, gazili procesi germanizacije, madarizacije i talijanizacije. Sredinom 19. st. mladi Strossmayer, koji živi u Beču, idejno pripada liberalnom bloku koji traži uspostavu ustavne monarhije, suverenost svakog naroda, izjednačavanje svih po zakonu, opće pravo glasa, slobodu tiska, izmirenje vjere i znanosti i približavanje crkvenom Istoku što znači da je on tada u političkom smislu bio austroslavist. Na njega je navije utjecao češki povjesničar i vođa liberala František Palacky, ali i neki drugi, kao npr. Šafarik i Karadžić. Međutim, iako je pripadao tome misaonom krugu, Strossmayer je ponekad bivao i oportunist kao npr. kad je, vjerojatno nadajući se biskupskom imenovanju, javno prigovorio banskom vijeću u Zagrebu što je odbilo proglasiti oktroirani ustav iz ožujka 1849. na kojemu se temeljio Bachov apsolutizam, a kojim je Austrija zapravo proglašena centralističkom državom i gotovo ukinut svaki subjektivitet pojedinih kraljevskih zemalja.

Međutim, Strossmayer je svoju pravu političku karijeru započeo kad ga je car I. svibnja 1860. imenovao članom proširenoga carskoga vijeća, koje je otada imalo 38 članova a među njima po jednoga iz

Slavonije, Dalmacije i Hrvatske, odnosno trojedinoga kraljevstva kako se onda govorilo. U tome vijeću su se raspravljala sva važna pitanja za Monarhiju pa je Strossmayer imao prigodu iskazati se. Više puta je raspravljao no posebice je upamćena njegova oštra polemika s predstavnikom Dalmacije, grofom Borellijem, koji je u vijeću, kao dalmatinski autonomaš, zastupao čak ideju o posebnoj "dalmatinskoj kruni" i talijanskoj kulturi kao temelju Dalmacije. Strossmayer se oborio na nepravde koje je 20.000 Talijana u Dalmaciji činilo nad 400.000 Hrvata pa su u dalmatinskom saboru Talijani, usprkos tako malom broju, imali čak 30 svojih zastupnika od ukupno njih 43. A onda je zaredao povijesnim argumentima rušiti Borellijeve teze. Drugo mjesto njegova političkog djelovanja bio je obnovljeni Hrvatski sabor u kojemu je sudjelovao kao zastupnik - virilist. I treće, neko vrijeme je obnašao i službu virovitičkoga župana. U ovom razdoblju svoga djelovanja Strossmayer je bio zastupnik ideje o federalnoj Monarhiji u kojoj bi međusobno sjedinjeni hrvatski krajevi bili jedna od ravnopravnih federalnih jedinica. Međutim, razočaran u Beč, sa svojom narodnom strankom on nešto kasnije (1861.), iako nikada nije vjerovao Madarima, nagninja k federaciji s Peštom a nasuprot drugim strankama u Hrvatskoj: unionistima koji su bili za sjedinjenje s Madarskom, nezavisnoj stranci (nadbiskup Haulik i ban Mažuranić) koja je bila na strani Beča i Starčevićevoj stranci prava koja nije bila ni za Beč ni za Peštu već za samostalnu Hrvatsku. A nakon što je 1867. god. Monarhija, po austro-ugarskoj nagodbi, uređena kao dualistička te Hrvatska pridružena Madarima, Strossmayer, koji se nadao nekoj vrsti nacionalne i političke emancipacije Hrvata, dokraja se razočarao posebice u Madare i shvatio da nema sreće ni s njima te se okreće južno-

slavenskoj ideji koju smatra najboljom za Hrvate. Njegov južnoslavizam je prije svega kulturna kategorija i, barem što se Strossmayera samoga tiče, ne može ga se poistovjetiti s političkom idejom jugoslovenstva kao što je to mnogo puta kasnije činjeno u ideološke i političke svrhe. Zapravo, on se poslije 1870. god., tj. nakon Prvoga vatikanskoga sabora, uopće nije više aktivno bavio politikom. Odsada ga zanimaju kultura, znanost i njegovanje jezika kao sredstva emancipacije od svakoga oblika kolonizacije. Smatrao je da su Hrvati kao mali narod suviše slabi da bi se mogli sami othrvati mnogo jačem germanskom, madarskom i talijanskom elementu. Stoga, upravo iz želje da osnaži hrvatska stremjenja obraća se južnoslavenskoj misli koju priželjkuje kao podršku emancipaciji vlastitoga naroda. Predmet njegova zanimanja postaju jednako Srbi, Crnogorci i Bugari od kojih očekuje solidarnost. No, da bi to mogli, smatrao je kako je potrebno da rastu u prosvjeti i kulturi. Te njegove nakane odmah su pročitali najbistrijiji srpski umovi, kao npr. Svetozar Miletić, srpski zastupnik u carskom vijeću, koji piše kako Strossmayer zapravo želi kroatizirati sve južne Slavene.

Od 1852. god. Strossmayer je također apostolski upravitelj Katoličke Crkve u Srbiji te više puta tamo odlazi. Sa Srbima održava vrlo dobre kontakte. God. 1868. u Beogradu mu 10.000 ljudi priređuje veličanstven doček i čak mu pjevaju hrvatsku himnu. Međutim, krajem 19. st. i tamo se stvari pogoršavaju. Planirani konkordat Srbije i Svete Stolice ne uspijeva. Srbi u Hrvatskoj se udružuju s Hederarijem i vladaju nad Hrvatima koji su manjina u saboru u vlastitoj zemlji. Stoga Strossmayer, ponovno razočaran, 1884. god. piše Račkom: "Narod nam je u vrlo opasnom položaju. Srbi su nam krvavi ne-

prijatelji...” Ustvari, ovo je razdoblje kad u Strossmayeru ponovno sazrijeva ideja federalne Monarhije s Hrvatskom kao jednom od jedinica. To je bila dodirna politička točka koja je susrela Strossmayera sa Stadlerom i taj susret, uz crkveno djelovanje koje ih je svakako spajalo, pretvorila u kasnije prijateljstvo koje je završilo tako da je upravo Stadler 1905. bio pozvan da nad Strossmayerovim odrom održi glavno posmrtno slovo.

Kao čovjek Crkve, osim vođenja svoje biskupije, Strossmayer se angažirao i na mnogim drugim područjima: zanimao se za Crkvu i njezino uređenje u BiH i pomagao joj, sudjelovao je u postupku uređenja pitanja oko otvaranja Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, promovirao je širenje glagoljaške liturgije itd. No, najviše je upamćen kao sudionik Prvoga vatikanskog sabora na kojemu je nastupio pet puta briljantnim govorima. Nakon toga se za njega mogla pročitati kvalifikacija “primus orator christianitatis”. Njemu se u saborskoj auli više puta aplaudiralo ali je i dva puta bio prekidan. Naime, on je bio član i govornik manjinske grupe na tome saboru koja se protivila dogmatiziranju papine nezabludivosti i u dogovoru s tom grupom spremao svoje govore. Stoga su odnosi između Strossmayera i pape Pija IX. bili vrlo zategnuti. No, usprkos tome, katolički povjesničari ovoga sabora, čak i oni konzervativni, odreda Strossmayera nazivaju najmarkantnijom figurom sabora. A kad je sabor proglasio dogmu papine nezabludivosti, manjinska grupa nije potpisala saborske zaključke. Među njima je bio i Strossmayer, što predstavlja svakako najsporniji trenutak u životu ovoga biskupa. No, kasnije je jedan po jedan biskup ipak potpisao. Posljednji među njima bio je Strossmayer koji je u svojoj biskupiji saborske dekrete objavio tek početkom 1873.

god. o čemu će vjerojatno više govoriti drugi predstavljači.

Sa svoje pak strane završavam zapazanjem kako velike i genijalne ljude, kakav je bio Strossmayer, nije lako razumjeti i tumačiti. Ovaj dakovački biskup je bio velik intelektualac, inteligentan, obrazovan, vrlo širokog spektra zanimanja ali također izrazito velik emotivac koji se u svojim razmišljanjima i djelovanju i sudovima često dao voditi osjećajima. A to, kažu mnogi, nije sretan spoj, posebice kad se obnaša važnu javnu službu, jer ljudi jakih emocija često lako mijenjaju mišljenje, pa čak i pravac djelovanja, što zbunjuje. To su ljudi velike unutrašnje slobode i ogromne radne energije. Često neobuzdani u očitovanju svojih stavova i zamisli. To su ljudi koji egzistiraju istovremeno na mnogo različitih slojeva, ostavljaju duboke tragove i izazivaju zanimljive rasprave. Zato ih nikako nije lako proučavati pa stoga svakomu, tko to pokuša, zaista treba zahvaliti i čestitati na hrabrosti. Autoru ove knjige također.

Tomo Vukšić

Čuvaj i poštuju ljudski život!

Željka ZNIDARČIĆ (ur.), *Medicinska etika 1*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove - Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Zagreb 2004., 300 str.

Katolička Crkva, inspirirana evanđeljem i oslonjena na svoje bogato višestoljetno iskustvo i na iskustvo ljudskog roda, razradila je vlastitu hijerarhiju vrednota kojom mjeri i procjenjuje sve sektore čovjekova osobnog i društvenog života. Na toj ljestvici ljudski život zauzima jedno od